

Анжела Чайка,
вчителька початкових класів
Бердянської ЗОШ №13

ІНКЛЮЗИВНА ОСВІТА – ШЛЯХ ДО ПОВНОЦІННОЇ СОЦІАЛІЗАЦІЇ УЧНІВ З ОСОБЛИВИМИ ОСВІТНИМИ ПОТРЕБАМИ

Розвиток сучасного суспільства України і процеси інтеграції в європейську спільноту гостро ставлять питання забезпечення соціального захисту громадян країни, і особливо тих, хто потребує його найбільше, зокрема діти з особливими освітніми потребами. Визнання Україною Конвенції ООН «Про права дитини» та Всесвітньої декларації про забезпечення виживання, захист і розвиток дітей посилює увагу до проблем тих, котрі мають ті чи інші відхилення в розвитку, зумовило необхідність розробки цілеспрямованих дій держави щодо створення найсприятливіших умов для їхньої інтеграції в систему сучасних суспільних відносин. Поширення в Україні процесу інклюзивного навчання школярів з обмеженими можливостями фізичного та/або психічного здоров'я є не лише відображенням часу, але й являє собою ще один крок до забезпечення повної реалізації прав дітей з особливими потребами на якісну освіту.

Протягом останнього десятиліття вітчизняні науковці, зокрема В. Бондар, А. Колупаєва, Т. Євтухова, В. Ляшенко, І. Іванова, О. Столяренко, А. Шевчук, О. Савченко та інші присвячують свої праці дослідженням проблеми залучення дітей з особливими потребами до навчання в загальноосвітніх навчальних закладах, їх реабілітації та соціалізації до суспільних норм. Значний вплив на розвиток системи спеціальних навчальних закладів, удосконалення їх структури, розробку методик ранньої діагностики психічного розвитку таких учнів мають праці психологів Л. Виготського, О. Венгера, О. Запорожця, О. Киричука, Г. Костюка, Б. Корсунської, С. Максименка, Н. Морозової, В. Синьова, П. Таланчука, В. Тарасун, М. Ярмаченка. У них обґрунтовано принципові положення щодо особливостей розвитку психічних процесів у дітей різного віку, ролі корекційного виховання у підготовці до шкільного навчання, механізмів формування їхньої соціально-комунікативної активності. У дослідженнях названих учених хронологічно подано становлення і розвиток окремих напрямків спеціальної освіти школярів з різними психофізичними порушеннями. Одночасно проаналізовано історію виникнення науково-обґрунтованих позицій щодо тих чи інших проявів аномального розвитку та засобів їх психолого-педагогічної корекції.

Інклюзія – це політика та реальний процес включення дітей з особливостями психофізичного розвитку в активне суспільне життя і однаковою мірою необхідна для всіх членів суспільства,

«Інклюзія» відрізняється від «інтеграції» за своїм концептуальним підходом. Зокрема в документі «Міжнародні консультації з питань навчання дітей з особливими освітніми потребами» вказується на те, що інтеграція визначається як зусилля, спрямовані на введення дітей у регулярний освітній простір. Відмінність у підходах полягає у визнанні того факту, що ми змінюємо суспільство, аби воно враховувало й пристосовувалось до індивідуальних потреб людей, а не навпаки [1].

Інклюзивна освіта (інклюзія – inclusion (англ.) – залучення), передбачає створення освітнього середовища, яке відповідало б потребам і можливостям кожної особи, незалежно від особливостей її психофізичного розвитку. Інклюзивне навчання – гнучка, індивідуалізована система навчання учнів з особливостями психофізичного розвитку в умовах масового загальноосвітнього навчального закладу за місцем проживання. Навчання (у разі потреби) відбувається за індивідуальним навчальним планом, забезпечується медико-соціальним та психолого-педагогічним супроводом. Інклюзивна освіта базується на принципі забезпечення основного права дітей на освіту та навчання за місцем проживання. Інклюзивну освіту як систему освітніх послуг, має забезпечувати інклюзивний загальноосвітній заклад – заклад освіти, що адаптує навчальні програми та плани, фізичне середовище, методи та форми навчання, використовує наявні в громаді ресурси, залучає батьків, фахівців для надання спеціальних послуг відповідно до потреб кожного школяра, забезпечує сприятливий клімат в освітньому середовищі.

Основними принципами інклюзивного навчання є такі:

- діти мають навчатися разом у всіх випадках, коли це виявляється можливим, не зважаючи на певні труднощі чи відмінності, що існують між ними;
- загальноосвітні навчальні заклади мають визнавати й урахувати різноманітні потреби своїх учнів, узгоджуючи різні види й темпи навчання;
- забезпечення якісної освіти для всіх завдяки відповідному навчально-методичному забезпеченню, застосуванню організаційних заходів, розробці стратегії викладання, використанню ресурсів і партнерських зв'язків зі своїми громадами;
- учні з особливими освітніми потребами мають отримувати додаткову допомогу, яка може знадобитись їм для забезпечення успішного процесу навчання [5]

Теоретичну основу інклюзивного навчання становлять: Всесвітня Декларація прав людини (1948 р.), Конвенція ООН «Про права дитини» (1991р.), Стандартні правила ООН щодо зрівняння можливостей інвалідів (1993 р.), Закони України «Про дошкільну освіту», «Про загальну середню освіту», «Про освіту», «Про охорону дитинства», Наказ Міністерства освіти і науки України №691 від 02 грудня 2005 р. «Про

створення умов щодо забезпечення права на освіту осіб з інвалідністю», Наказ МОН № 855 від 11 вересня 2009 року «Про затвердження плану дій щодо запровадження інклюзивного навчання у загальноосвітніх навчальних закладах» [3].

Філософія інклюзії базується на вірі в те, що кожна людина з вадою має отримати освіту і житлові умови, які б якомога ближче відповідали нормальним. Вона передбачає істотні зміни в культурі, політиці та практичній діяльності ЗНЗ. Одним із аспектів інклюзивної освіти є забезпечення ефективності навчання школярів з особливостями психофізичного розвитку в закладах освіти. Увага зосереджується на соціалізації дітей цієї категорії та якості навчання. Учні з особливими потребами стають частиною нашого життя, вони включаються у процес навчання й оточення. До них ставляться як до рівних і таких, що заслуговують на повагу і сприйняття. Це те право, яким всі ми користуємось як члени суспільства. Американському професору Стівена Кові належать такі слова: «Я зрозумів, що ми маємо уважно дивитися не тільки на світ навколо нас, а ще й на призму, крізь яку видно цей світ. Адже відомо, що все залежить від того, під яким кутом відбувається бачення явища, котре цікавить».

Досвід зарубіжних країн доводить, що з будь-якої жорсткої освітньої системи певна частина дітей вибуває, тому що система не готова до задоволення індивідуальних потреб таких членів суспільства у навчанні. Це співвідношення становить 15% від загальної кількості школярів. Отже, учні, що вибули, стають відокремленими і виключаються із загальної системи. Потрібно розуміти, що не діти зазнають невдачі, а система виключає їх. Інклюзивні підходи можуть підтримати їх у навчанні та досягненні успіху, що дасть шанси і можливості для кращого життя. Принцип доступності сформульовано на засадах дотримання прав людини, викладено в резолюції Генеральної асамблеї ООН від 12 грудня 1997 р. як пріоритетне завдання - сприяти забезпеченню рівних можливостей для осіб з обмеженими можливостями здоров'я. Цей принцип зумовлює перенесення акцентів з медичних аспектів інвалідності, піклування про осіб із психофізичними порушеннями, захисту та надання їм допомоги в адаптації до навколишнього середовища на реформування самого соціуму, де особа з психофізичними порушеннями має змогу задовольнити свої потреби, перш за все, потребу здобути якісну освіту. Якісна освіта передбачає задоволення особливих освітніх потреб кожного індивіда, в тому числі й з порушеннями психофізичного розвитку, без відриву такої особи від звичного соціального оточення, сім'ї, друзів [4].

«Освіта має надаватися в межах можливого, у загальноосвітніх школах, без будь-якого вияву дискримінації стосовно дітей та дорослих інвалідів» - таку офіційну позицію європейської спільноти була висловлено ЮНЕСКО, Комісією з прав людини. «Оскільки в більшості

випадків інвалідність сама по собі не є перешкодою, дискримінація - ось що перешкоджає дитині отримати освіту в загальній системі» [2].

В еволюції стосунків суспільства і держави до осіб із відхиленнями в розвитку виділяється п'ять періодів, які охоплюють часовий проміжок у дві з половиною тисячі років. Це шлях від ненависті й агресії до прийняття, партнерства й інтеграції осіб з обмеженими психофізичними можливостями, який можна візуалізувати через таблицю.

Еволюція ставлення суспільства та держави до осіб з психофізичними порушеннями й становлення системи спеціальної освіти

Період еволюції	Етапи становлення системи спеціальної освіти	Хронологічні межі
Від агресії та зневаги до піклуватися про дітей з особливостями усвідомлення необхідності розвитку	Формування передумов виникнення національної системи спеціальної освіти	966-1715 рр.
Від усвідомлення необхідності піклуватися про осіб з відхиленнями в розвитку до усвідомлення необхідності навчати частину з них	Формування передумов виникнення національної системи спеціальної освіти	1715-1806 рр.
Від усвідомлення можливостей до усвідомлення доцільності навчання трьох категорій дітей: з порушенням слуху, зору та розумово відсталих	Розгортання мережі спеціальних навчальних закладів та оформлення паралельних систем спеціальної освіти	1806-1927 рр.
Від усвідомлення необхідності навчати певну частину дітей з порушеннями до розуміння необхідності навчати всіх дітей з відхиленнями в розвитку	Удосконалення вертикальної та горизонтальної структур системи спеціальної освіти, її диференціація	1927-1991 рр.
Від сегрегативного навчання дітей з особливими освітніми потребами до інклюзивного навчання	Розвиток національної системи спеціальної освіти з провідною тенденцією інклюзії	1991р.- донині

Сучасна концепція інклюзивної освіти відображає одну з головних демократичних ідей: всі учні - цінні й активні члени суспільства. Навчання в інклюзивних освітніх закладах є корисними як для школярів-дітей з особливими освітніми потребами, так і для інших дітей, членів родин і суспільства в цілому. Взаємодія зі здоровими вихованцями сприяє когнітивному, фізичному, мовному, соціальному й емоційному розвитку учнів з особливими освітніми потребами. При цьому школярі з типовим рівнем розвитку демонструють відповідні моделі поведінки дітям з особливими освітніми потребами і мотивують їх до розвитку та цілеспрямованого використання нових знань і вмінь. Взаємодія між учнями з особливими освітніми потребами й іншими дітьми в

інклюзивних класах сприяє налагодженню між ними дружніх стосунків. Завдяки цьому діти вчаться природно сприймати і толерантно ставитися до людських відмінностей, вони стають більш чуйними, готовими до взаємодопомоги.

Інклюзивні підходи повинні мати місце і в сімейному вихованні. У цьому випадку родини учнів з особливими освітніми потребами можуть отримувати підтримку з боку інших батьків, вони краще розуміють, у чому розвиток їхніх дітей є типовим, а в чому атиповим, беруть активнішу участь у процесі навчання і виховання.

Вчителі інклюзивних класів глибше розуміють індивідуальні відмінності й особливості школярів, а також ефективніше співпрацюють з батьками й іншими фахівцями (спеціалістами з лікувальної фізкультури, реабілітологами, логопедами, соціальними працівниками та ін.). Інклюзивна система освіти також корисна із суспільної точки зору, оскільки завдяки спільному навчанню діти змалку вчаться розуміти і толерантно ставитися до людських відмінностей [4].

Отже, інклюзивна освіта – перший крок до визнання ціннісної значущості і поваги до особистості кожного учня, прийняття його індивідуальності й неповторності, забезпечення подальшого повноцінного та гідного життя в суспільстві. Сучасне громадянське суспільство неможливе без активного залучення всіх своїх членів до різних видів діяльності, поваги прав і свобод кожної окремої людини, забезпечення необхідних гарантій безпеки, свободи і рівноправності.

Список використаних джерел

1. Выготский Л. С. Дефект и сверхкомпенсация / Л. С. Выготский // Основы дефектологии. – СПб, М. : Изд-во «Лань» 2003. – С. 67.
2. Вульфсон Б. Л. Стратегия развития образования на Западе на пороге XXI века / Б. Л. Вульфсон. – М. : УРАО, 1998.
3. Збірник нормативних документів загальної середньої та дошкільної освіти. – Міністерство освіти і науки України. – К., 2002.
4. Инклюзивное образование. Политика, содержание и сравнительные перспективы / под ред. Ф. Армстронга, Д. Армстронга, Л. Бартона. – Лондон. 2000.
5. Таранченко О. Розвиток системи освіти осіб з порушеннями слуху в контексті поступу вітчизняної педагогічної науки та практики: [монографія] / О. М. Таранченко. – К. : ТОВ «Поліпром», 2013. – 517 с.